

Tanrı İsrâf Eder mi?

Does God Waste?

Dr. Öğr. Üyesi Osman KARAAĞAÇ¹

¹Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Erzincan
osman.karaagac@erzincan.edu.tr · ORCID > 0000-0002-4942 3835

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Types: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 15 Şubat/February 2023

Kabul Tarihi/Accepted: 09 Haziran/June 2023

Yıl/Year: 2023 | **Sayı – Issue:** 54 | **Sayfa/Pages:** 367-390

Atıf/Cite as: Karaağaç, O. "Tanrı İsrâf Eder mi?" Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 54, Haziran 2023: 367-390.

TANRI İSRAF EDER Mİ?

ÖZ

Tanrı, her türlü noksanlıklardan uzak, mükemmel bir varlık olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla Tanrı, her türlü iyiliğin, güzelliğin ve düzenin kaynağı olarak gösterilmektedir. Bu nedenle Tanrı'nın yapmış olduğu her bir eyleminde bir amaç söz konusudur. Bu amaçların bir kısmı insan tarafından bilinirken bir kısmı ise bilinemezliğini korumaya devam etmektedir. Var olan şeylerin bir kısmı doğrudan insan hayatı ile ilgili iken bir kısmı ise dolaylı olarak ilgilidir. Modern dönemde iyi kavramı ile insanın menfaati arasında sıkı bir ilişki gözlemlenmektedir. Bir şeyin iyi olabilmesi için doğrudan insan hayatına fayda temin ediyor olması gerekir. Aksi takdirde gereksiz ve faydasız olarak değerlendirilmektedir. Son zamanlarda bir taraftan evrenin büyüklüğü ve büyük bir kısmının kullanılamayacak olması, diğer taraftan bir takım canlı türlerinin varlık nedenlerinin anlaşılabilmesi ve insan nesline faydasızlığı ya da zararı üzerinden Tanrı'nın bunları yaratarak israf ettiği şeklinde değerlendirmeler yapılmaktadır. Bu çalışmanın amacı özellikle ateistik düşünceye sahip olan Richard Dawkins ve Victor Stenger'in –eğer varsa- Tanrı'nın birçok gereksiz şey yaratarak israf ettiği şeklindeki düşüncelerinin gerçeği yansıtmadığını göstermektir.

Anahtar Kelimeler: Din Felsefesi, Tanrı, Evren, Yaşam, İsraf.

DOES GOD WASTE?

ABSTRACT

God is defined as a perfect being, free from all kinds of deficiencies. Therefore, God is shown as the source of all kinds of goodness, beauty and order. For this reason, there is a purpose in every action that God has done. While some of these goals are known to man, some of them continue to remain unknown. While some of the things that exist are directly related to human life, some of them are indirectly related. In the modern period, a close relationship is observed between the concept of good and human benefit. For something to be good, it must be directly beneficial to human life. Otherwise, it is considered unnecessary and useless. Recently, on the one hand, assessments have been made that the size of the universe and a large part of it is unusable, on the other hand, the reasons for the existence of a number of living species are not understood, and God wastes them by creating them due to their uselessness or harm to human generation. The purpose of this study is to show that the atheistic ideas of Richard Dawkins and Victor Stenger in

particular, do not reflect the truth that God -if He exist- wastes by creating many unnecessary things.

Keywords: Philosophy of Religion, God, Universe, Life, Waste.

GİRİŞ

Geleneksel dönemde insan, güneşi ve yıldızları görmüş ve tüm bu unsurların dünyanın etrafında döndüğünü düşünmüştür. Modern dönemlerde ise güneşin merkezde olduğu keşfedilmiş ve tüm unsurların güneşin etrafında döndüğü anlaşılmıştır. Yine bu dönemle beraber evrenin bilinenden çok daha büyük olduğu anlaşılmıştır. Tanrı-evren ilişkisi açısından yapılan tartışmalar, geleneksel dönemde daha ziyade evrende-daha dar kapsamda dünyada- var olan düzen ya da düzensizlikler üzerinden dile getirilmiştir. Evrende görünen düzen, ahenk ve uyum teizmin, düzensizlik, kötülük, amaçsız ve gereksiz gibi görünen şeyler ise ateizmin dayanak noktalarından bazıları olarak dile getirilmektedir. Düzenin varlığı ya da yokluğu ise amaç ve araç üzerinden değerlendirilmiştir.

Antik Yunan'da Aristoteles (MÖ 384-322), evrende meydana gelen oluşumların bir kısmının şans ve rastlantı sonucu meydana geldiğini ifade eden yaklaşımlara "ereksel" neden üzerinden cevap vermektedir. Ona göre evrendeki birtakım şeylerin ereksel bir nedeni yokmuş gibi görünmektedir. Ancak ereksel nedenin anlaşılması için var olan bir nesnenin "bir şey için" var olması gerekir.^[1] Kendi başına olan bir şeyin herhangi bir nedeninin olmaması gerekir. Örneğin bir ev için "kendi başına" neden "mimar" ise ilineksel bir nedendir. Ayrıca bu mimarın tecrübeli ya da eğitilmiş olması gerekir. Ayrıca alacaklı olan biri kendisine borcu olan bir insanın ondan habersiz olarak bulunduğu yere gitse bu olayın tesadüfen gerçekleştiği söylenemez. Bu olay her ikisinin de bilgisi dışında gerçekleşirse şans olarak addedilebilir. Ancak alacaklı sık sık borçlunun karşısına çıkıyorsa burada şans ve tesadüften bahsedilemez.^[2] Çünkü şans ve tesadüfe bağlı olayların nedenlerinin, amaçlarının ve sınırlarının belirsiz olması zorunludur.

Aydınlanma döneminin öne çıkan filozoflarından biri olan David Hume (1711-1776) *Din Üstüne* adlı eserinde Philo'nun üzerinden şöyle bir yaklaşım sergilemektedir: Tanrı'nın mükemmel ve iyi oluş düşüncesi kendisine inananlarda bir körlük oluşturmaktadır. Böyle bir düşünce Tanrı'nın yaratmış olduğu her şeyin mükemmel ve yerli yerinde olduğu fikrini oluşturur. Böyle bir yaklaşımın terkedilmesi durumunda durumun tamamen tersine döneceğini ifade eden Hume, dile getirmiş olduğu gemi örneği üzerinden geminin son halini gören kişi onu yapan marangozun mükemmel bir iş çıkardığını düşünebilir. Oysaki onu yakından bilen-

^[1] Aristoteles, *Fizik*, çev. Babür Saffet (Ankara: YKY Yayınları, 2014), 71.

^[2] Aristoteles, *Fizik*, 73.

lerin geminin yapılış sürecinde yaşanan deneme ve yanılmaları öğrenince şaşkınlık yaşaması kaçınılmazdır. Dolayısıyla geminin yapılış sürecinde yaşanan deneme ve yanılmalar nasıl israfa sebebiyet vermişse Tanrı'nın da evreni yaratırken israf ettiğini dile getirmektedir. Geminin herhangi bir yerinde bir değişiklik yapılmaya kalkılırsa o zaman tüm eksiklikler ve gereksizlikler ortaya çıkacaktır.^[3] Hume'a göre Tanrı taraftarların beğenmediğiniz bu evrenin aynısını yapabilir misiniz şeklindeki soruları anlamsızdır. Ona göre bir kişinin bir şeyi yapamaması, bir başkası tarafından yapılan şeyin mükemmel olarak kabul edilmesi gerektiği anlamına gelmez.

Hume'a göre Tanrı evreni yaratırken düzensiz bir işçilik ortaya koymuştur. Zira evrende herhangi bir amaca hizmet etmeyen ve ortadan kaldırıldıklarında herhangi bir eksikliğin meydana gelmeyeceği nesnelere göze çarpmaktadır. Diğer yandan yararlı ve birbiriyle ilintili gibi görünen şeyler de kabaca oluşturulmuş ve son şekli verilmemiş gibi görünmektedir. Örneğin denizcilikte gemilerin amacına uygun olarak işlevini görebilmeleri için rüzgâr gereklidir. Ancak bazen rüzgâr ya hiç olmaz ya da bazen fırtına ve tayfun şeklinde ortaya çıkıp denizcilik faaliyetlerini durdurmak bir yana kıyı bölgelerindeki insanların yaşam ve imkânlarını alt üst edip yok edebilmektedir. Yine aynı şekilde insan ve hayvan yaşamı için vazgeçilmez olan suyun kaynağı olan yağmurlar da bazen hiç yağmayarak bazen de aşırı derecede yağarak hayatın olağan akışını tersine çevirebilmektedir.^[4]

Modern döneme gelindiğinde evrenin belirli bir plan dâhilinde var edilmesiyle alâkalı olarak yeni yaklaşımlar dile getirilmiştir. Bunlar ince ayar, akıllı tasarım ve antropik ilkedir. Bu yaklaşımlara göre evren ince hesaplar yapılarak var edilmiş ve insan için uyarlanmıştır. Özellikle antropik ilke, dünyanın insanın ihtiyaçlarına cevap verebilecek şartlarda var edildiğini dile getirmektedir. Bu yaklaşımların aksine Dawkins ve Stenger, evrenin-dünyanın dışındaki kısımların- büyük bir bölümünün kullanılmadığını ifade ederek Tanrı taraftarlarının, dünyanın insan için var edildiği fikrinizden vaz geçmeleri ya da Tanrı'nın -büyük bir kısmı kullanılmayan-koca evreni yaratarak israf ettiğini kabul etmeleri gerektiğini ifade etmektedirler. Bu noktadan hareketle yapılması gereken şey, öncelikli olarak hem evrenin yapısında hem de yaşam koşullarını meydana getiren unsurlarda herhangi bir israfın olup olmadığını göstermektir. Tanrı, her şeyi bir plan dâhilinde yaptığına göre anlamsız ve gereksiz gibi görünen şeylerin ardında birtakım gerekliliklerin yatması kaçınılmazdır. Konunun daha açık bir şekilde anlaşılabilmesi için öncelikli olarak israf kavramının tahlili, evrenin oluşum aşamasında yaşananlar, ekosistemdeki yerindelik, biyolojik dünyanın fizikî dünya ile uyumu ve yeni keşfedilen evrenlerin ışığında değerlendirme yapmak faydalı olacaktır.

^[3] David Hume, *Din Üstüne*, çev. Mete Tunçay (İstanbul: İmge Yayınları, 1995), 195.

^[4] Hume, *Din Üstüne*, 217.

1. İSRAF

İsrâf, gereksiz yere para, zaman, emek harcama, savurganlık ve tutumsuzluk olarak ifade edilmektedir. Ancak israf dar kalıplara hapsedilerek anlaşılması ve üzerinde ortak bir kanaat oluşturulması zor olan bir kavramdır. Zira uzun vadeye yayılarak uygulamaya sokulan bir program kapsamında yapılan harcamalar, geçirilen zaman ve gösterilen gayret, bu programın varlığından haberdar olmayanlar için bir israf sayılabilir. İsrâf bireylerin sosyo-ekonomik, kültürel alt yapılarından dolayı farklı anlaşımllara sebebiyet verir mahiyettedir. Her türlü farklı bakış açısına rağmen israf insan açısından test edilebilir bir durumdadır. Söz konusu Tanrı olunca, Tanrı'nın eylemlerinde israf edip etmediğinin anlaşılması için çok geniş ve kapsamlı değerlendirme yapmanın zorunluluğu aşikârdır.

Evrende insan aklının kavramakta zorlandığı birçok şey göze çarpmaktadır. Bu göze çarpan şeylerin bir takım var oluş gerekçeleri mi var yoksa Tanrı bunları gereksiz yere mi yaratmıştır? Bir tarafta mükemmel olarak kabul edilen Tanrı diğer tarafta israf olarak değerlendirilen şeyler var. İsrâf ve Tanrı ilişkisi, kötülük probleminde olduğu gibi ateizmin lehinde kullanılan argümanlardan biridir. Böyle bir durumda ya Tanrı'nın israf etmediği ya da Tanrı'nın gereksiz şeyler yarattığı düşüncesi kabul edilecektir. Peki, her şeyi ile mükemmel olarak kabul edilen Tanrı israf edebilir mi?

Hristiyanlık, Yahudilik ve İslam inancında Tanrı her şeyi ile mükemmel bir varlık olarak kabul edilmektedir. Tanrı inancına sahip olan bir insan Tanrı'nın yaratıklarını israf olarak nitelendirmez. O halde evrenin yapısı ve yaşam döngüsünde olup bitenleri nasıl değerlendirmeliyiz?

Son zamanlarda evrenin yapısına yönelik yapılan çalışmalar neticesinde elde edilen bulgular farklı yorumlamalara sebebiyet verdiği görülmektedir. Bu bulgular bir açıdan Tanrı ile irtibat kurularak değerlendirilirken diğer bir açıdan Tanrıdan bağımsız olarak yorumlanmaktadır. Ünlü İngiliz fizikçi Paul Davies, kozmik düzeyin herhangi bir tasarımcı tarafından meydana getirildiğine dair bir pozitif sonuç olmadığına inanmaktadır. Evrende var olan yasaların gizeminin günün birinde bilim insanları tarafından açıklanacağını umut etmektedir. Bununla birlikte var olan temel sabitelerin neden var olduğunu merak etmektedir. Zira neden dünyanın etrafında aynı oranda hidrojen olduğu gibi diğer yıldızlarda da aynı oranda bulunmaktadır? Bu durumu Davies akıl almaz diye nitelendirmektedir. Aynı şekilde hidrojen atomunun içerisinde bulunan proton elektrondan 1836 kat daha ağırdır. Bu ve buna benzer kuvvetlerde hâkim olan sayılar vardır. Bu sayıların sistemin içerisinde çok büyük bir anlamı olmalıdır.^[5] Davies'e göre fizikî dünyada canlıların oluşumu için birçok kritik husus vardır. Ancak bunlar arasında önem

^[5] Paul Davies, *Tanrı ve Yeni Fizik* (İstanbul: Alfa Bilim, 2014), 246.

açısından diğerlerinden ayrılması sebebiyle iki husus çok önemlidir. Bu hususlar evrenin başlangıç aşamasındaki hızı ve genişlemesidir. Kütle çekim etkisi altında olan maddenin rasgele şartlarda bir yıldız ya da bir gaz bulutu yerine bir kara delik oluşturması çok yüksek bir olasılıktır. Eğer başlangıç koşullarında bir planlama yapılmıyorsa maddenin ve enerjinin şu anki yapısında olması imkânsız olurdu.^[6] Anlaşılmaktadır ki Davies, evrenin yapısının Tanrı'nın varlığına delalet edip etmeyeceği konusunda net bir düşünceye sahip değildir. Bir taraftan Tanrı'nın olduğuna dair net bir düşünceye sahip değil iken diğer taraftan var olan sistemin hassas dengeler üzerine kurulu olduğunu da kabul etmektedir.

Günümüzün önemli ateist biyologlarından olan Richard Dawkins, evrenin çok büyük olduğunu ve hâlâ büyük bir kısmın gizemini ve kapalılığını koruduğunu ifade etmektedir. Ayrıca ona göre yaşamın dünyaya has bir durum olduğu değerlendirilmez Orta Çağ kokmaktadır. Zira Kilise kendi öğretilerini topluma dayatmak için böyle bir paradigma oluşturmuştu. Evrende yüz milyarlarca yıldız ve gezegen varken bizim gezegenimizde yaşamın oluşturulmasının nasıl bir gerekçesi olabilir.^[7] Dawkins, yaşamın neden bu gezegende olduğunu başka bir gezegende olmadığını izah edememektedir. Dawkins'e göre tavus kuşunun kuyruğu şaka gibidir. Bu kuyruk sahibinin ne yaşamını kolaylaştırmakta ne de yaşamda kalmasını sağlamaktadır. Aksine güzel görüntü arz eden kuyruğu nedeniyle avcılarının hedefi olmaktadır. Aynı durum bir erkek çardak kuşu içinde geçerlidir. Onun çardağı için harcadığı emek ve zaman için de aynı şeyler söylenebilir. Yine alakarganın karınca yuvasında "banyo yapmaları" ve bu yapılan işin ne işe yaradığı kimse tarafından bilinmemektedir. Bu yapılan işi belki parazitlerden temizlenme tekniği olabilir ancak bu kanıtlanmış değildir. Darwinci mantığa göre eğer kuşlar böyle yapmasalardı doğal seçim onları cezalandıracaktı. Dawkins'e göre gerekçe ne olursa olsun bu yaşam için bile olsa bir emek ve zaman israfıdır.^[8] Dawkins, alakarganın karınca yuvasında banyo yapmasının faydasının olmadığını düşünerek faydasız olduğunu dile getirmektedir. Ancak bilinmelidir ki bir eylemin nedeninin insan tarafından bilinmemesi onun faydasız olduğu anlamına gelmez. Zira canlı türleri genellikle kendileri için faydalı olan şeyleri tekrarlar. Özellikle kuşaklar arası aktarımlarda bu durum daha da belirgin bir şekilde gözlemlenmektedir.

Tanrı hipotezinin başarısız olduğunu düşünen Victor Stenger ise yaşamla ilgili olarak tarafsız bir bakışla değerlendirildiğinde dünyanın dışında bir gezegende yaşamın bulunmadığını ve bunun da teoloji açısından önemli bir koz olduğunu ifade etmektedir. Şu ana kadar yapılan çalışmalar herhangi bir gezegende yaşam emaresine ulaşamamıştır. Stenger'a göre günün birinde Mars'ta, Jüpiter'de ya da

^[6] Davies, *Tanrı ve Yeni Fizik*, 236.

^[7] Richard Dawkins, *The Blind Watchmaker: Why the Evidence of Evolution Reveals a Universe Without Design* (New York: Norton, 1996), 143.

^[8] Richard Dawkins, *The God Delusion* (London: Bantam Press, 2006), 163.

herhangi bir gezegende buzulların altında yaşama dair emareler ortaya çıkabilir. Ancak bunun dünyadaki gibi kompleks bir yaşam formuna sahip olamayacağı açıktır.^[9] Stenger'a göre evrenin yapısının yaratılışçı teolojide anlatılan evrenle benzer bir tarafı yoktur. Kutsal kitaplarda anlatıldığı şekliyle güneş dâhil diğer gezegen ve yıldızlar dünyanın etrafında dönmüyor. Ayrıca iddia edildiği gibi düz değil yuvarlaktır. Dünya atipik olan güneşin etrafında dönen on kusun gezegenden biridir. Dünyanın güneşe uzaklığı yüz elli milyon Plüton'un altı milyar kilometredir. Güneş sisteminin sınırlarını belirleyen kuyruklu yıldızlar kümesini oluşturan Oort bulutu otuz üç trilyon kilometrelik bir alanı kapsamaktadır. Böylesi dev bir sistem hiçbir amaca hizmet etmiyor gibi görünmektedir.^[10] Samanyolu, şu ana dek bilinebilen yüz milyar civarındaki galaksiden bir tanesidir. Burada cevabı merak edilen soru şudur: Evrenin büyüklüğü ve yaşı ne kadardır? Keşfedilebilen en uzak galaksi 13,2 milyar ışık yılı uzaklıkta, yaşı ise 13,7 yıl olarak tahmin edilmektedir; sürekli genişlediğinden dolayı da bu galaksinin kırk milyar yıl uzaklıkta olduğu tahmin edilmektedir.^[11] Eğer Tanrı, evreni insanı merkeze alarak yaratmış ise o zaman tüm alanlarıyla insan için ayarlanmış olmalıydı; böyle olmadığına göre Tanrı'nın başka maksatları olmalıdır. Kutsal metinlerde zikredildiği gibi Tanrı kusursuz ise o zaman kusursuz bir evren yaratması gerekirdi. Samanyolu galaksisi iki yüz ila dört yüz milyar yıldız barındırmakta ve keşfedilen en uzak mesafe 13,7 milyar yıl uzaklıkta olduğu bilinmektedir. Bu, insanın hiçbir zaman ulaşamayacağı bir noktadır. Tanrı, insanın hiçbir zaman ulaşmayacağı ya da kullanamayacağı kadar geniş bir evren yaratarak israf etmiştir. Yine aynı şekilde Tanrı, sınırsız bir güce sahip ise -kutsal metinlerin haberlerini doğru kabul ederek- altı gün, bilimsel veriler dikkate alındığında ise dokuz milyar yıl harcayarak zaman israfı, kullanılmayacak bir madde ya da alan yaratarak onları da israf etmiştir.^[12]

Evrenin yapısı üzerinden Tanrı'nın israf ettiğine dair dile getirilen yaklaşımda öne çıkarılan birtakım hususlar vardır. İlk olarak, zaman zaman yaşanan volkanik patlamalar israfın bir yansıması olarak değerlendirilmektedir. Zira bu iddia edilen büyük patlama sırasında dinazorlar gibi birçok tür ortadan kalkmıştır. Tanrı neden böyle bir yol tercih etmiştir? Ya o türleri yaratmasaydı ya da o türlerin de varlıklarını devam ettirecek bir sistem var etseydi. Ancak big bang teorisine göre milyonlarca yıl önce yeryüzünde büyük bir patlama oldu. Patlamadan önceki yaşam koşulları basit yaşam formları için uygundu. Dünyanın enerji yapısı daha düşük seviyeli idi. Ancak büyük patlama ile birlikte sistem alt üst edilerek o ana kadar yaşamış olan basit yaşam formları yerini daha üst düzey ve kompleks yapılara bıraktı. Dinazorlar gibi bilindik türler yaşam sahnesinden çekildiler. Dünya yaşam koşulları itibariyle bugünkü haline dönüştürülmüş oldu.^[13]

[9] Victor J. Stenger, *God: The Failed Hypothesis: How Science Shows That God Does Not Exist* (Amherst, N.Y.: Prometheus Books, 2007), 141.

[10] Stenger, *God*, 154.

[11] Stenger, *God*, 155.

[12] Stenger, *God*, 156.

[13] Ferit Uslu, *Tanrı ve Fizik: Büyük Patlama ve Öncesi* (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2010), 18; Maurizio Gas-

İkinci olarak dile getirilen israf konusu evrenin genişlemesidir. Konuyla alakalı olarak dile getirilen husus evrenin oluşum sürecinde meydana gelen ısı birikimi ve genişlemenin zorunluluğudur. Evrenin genişlemesi durduğu takdirde Einstein'ın (1879-1955) kozmolojik sabitesine göre enerji yetersizliğinden dolayı genişleme hızını kaybedecek, ya çöküş başlayacak ya da muhtemelen karanlık enerji devreye girecektir.^[14] Evren henüz tam olarak çözülebilmemiş değildir. Evrenin %5 nin sıradan maddelerden, %25 nin karanlık madde ve %70 nin karanlık enerjiden oluşmaktadır. Evrenin %95 ni oluşturan maddelerin sırrının çözülememesi evrenin geleceği açısından endişe bir o kadar da merak uyandırmaktadır. Karanlık enerjinin sırlarının çözülmesi evrenin geleceği açısından önemli gelişmelere gebe dir.^[15] An itibarıyla karanlık maddenin varlığı ya da oranı israf olarak değerlendirilebilir. Ancak ileride karanlık maddenin gizemi çözüldüğünde bugün yapılan değerlendirmeler anlamını yitirmiş olacaktır.

Üçüncü olarak ise diğer yıldızlardaki zengin maden yatakları gösterilmektedir. Diğer gezegenlerde var olan madenlerin varlığı nasıl değerlendirilmelidir? Eğer orada yaşam olmayacak ise o madenler ya dünyaya getirilebilecek ya da getirilemeyecek. Getirilebilecek olursa o madenler neden dünyada yaratılmadı da diğer gezegenlerde yaratılarak insanlığın aşırı emek ve zaman harcamasına sebebiyet verildi; getirilemeyecek olursa o zaman da kullanılmayacak olan madenlerin yaratılması israf olacaktır.^[16]

Tanrı'nın lehinde kullanılan argümanlardan biri olan antropik ilkeye göre Tanrı, her şeyi yerli yerinde yaratmıştır. Bir bütün halinde evreni yaratarak o bütünü içerisinde yer alan dünyamızı da yaşam için elverişli hale getirmiştir. Evrenin var oluş aşamasında ve devamında birtakım esasların olduğu ateistlerce de kabul edilen bir gerçektir. Stenger, evrenini yapısında birtakım ayarlanmaların olduğunu kabul etmektedir. O, evrenin yapısındaki ince ayarlanmışlığı şu şekilde sıralamaktadır:

1-Elektromanyetik kuvvet, kütle çekim kuvvetinden 10^{39} kat daha fazladır. Bu kuvvetler güçleri açısından birbirine daha yakın olsalardı yıldızlar evrimleşme şansı bulamadan çok önce çökerlerdi.

2-Evrenin boşluk enerji yoğunluğu kimi teorik kestirimlerden en az 10^{120} kat daha düşüktür. Evren herhangi bir zamanda bu hesapların ima ettiği kadar geniş olsaydı çabucak patlardı.

perini, *The Universe Before the Big Bang: Cosmology and String Theory* (Berlin: Springer, 2008), 2.

^[14] Kyle Kirkland, *Particles and the Universe* (New York NY: Facts On File, Inc, 2007), 130.

^[15] A. J. Meadows, *The Future of the Universe* (London: Springer, 2007), 160; Stuart Clark, *Towards the Edge of the Universe* (New York: John Wiley&Sons, trsz), 166.

^[16] R.M Rich, *The Metal-Rich Universe*, ed. Garik Israelian - G. Meynet (Cambridge: Cambridge University Press, 2008), 3; N.C Santos, *The Metal-Rich Universe*, ed. Garik Israelian - G. Meynet (Cambridge: Cambridge University Press, 2008), 17.

3- Elektronun kütlesi, nötron ve protonun kütleleri arasındaki farktan daha azdır. Dolayısıyla serbest bir nötron, bir protona, elektrona ve antinötrinoya bounabilir. Böyle olmasaydı nötron istikrarlı kalırdı ve evrendeki elektronlarla protonların çoğu nötronlar oluşturmak üzere birleşir, yıldızların ana bileşeni ve yakıtı olan çok az hidrojen kalırdı.

4- Nötron protondan daha ağırdır, ama enerji korunumunun nötronların bounulmasını engellediği çekirdeklere bağlanmasını engelleyecek kadar ağır değildir. Nötronlar olmasaydı yaşam gibi karmaşık sistemlerin inşası için gerekli olan ağır elementler olmazdı.

5-Karbon çekirdeğinin yaklaşık 7,65 milyon elektron-voltluk bir uyarılmış enerji seviyesi vardır. Böyle olmasaydı yıldızlar yaşamın temelini oluşturmaya yetecek kadar karbon üretemezdi.^[17]

Göklerin, yıldızların ve ışığın hareketine, mevsimlerin değişmesinin sağlamış olduğu faydalar göz önüne alındığında tüm bu olup bitenlerin Tanrı'nın özel bir ihtimamla şekil verdiği görülecektir. Eğer Tanrı, insan ya da hayvanların ihtiyaç duyduğu şeyleri yaratmayıp ihtiyaç duymadığı şeyleri yaratmış olsaydı o zaman anlamsız bir iş yaptığı iddiası karşılık bulurdu. Canlıların bir takım özelliklerinin kimi zaman eşiyile irtibat kurma, kimi zaman dikkat çekme, kimi zamanda estetik duygularla var olduğu bilinmektedir.^[18] Bununla birlikte bir tavşanın kuyruğu ya da bir zebanın üzerindeki çizgilerin gereksiz olarak değerlendirilmesi doğru olmaz. Ayrıca o özelliklerin onlara ne tür bir fayda sağladığının bilinmemesi o özelliğin israf olduğu anlamına gelmez. Bu noktadan hareketle bir mimar evi ayakta tutacak sistemi kurmadan bir ev inşa etmeye kalkarsa ve yapmış olduğu ev kısa bir zaman sonra yıkılırsa o zaman o evi yapan mimar yanlış ve gereksiz bir iş yapmış olur. Ev yapılırken inşaat konusunda herhangi bir teknik bilgisi olmayan kişi için inşaat aşamasında birtakım işlemleri anlamsız ve gereksiz görülebilir. Ancak yapılan bu işlemlerin gereksiz olduğu anlamına gelmez. Yapılan işin mimari açıdan kalitesi evin görünmeyen ve düşük işlevli bölgelerinde kendini gösterir. Genellikle mimarlar göz önündeki bölgeleri dikkat çekici bir şekilde dizayn ederken göz önünde olmayan bölgeleri ihmal edebilmektedirler. Ancak evrene bakıldığında Tanrı'nın koymuş olduğu sistemde bir ihmal etme basit işçilik denilebilecek bir işlevin olmadığı görülmektedir. Bu konuda enderlik ve ihtimam arasında sıkı bir işbirliği olduğu görülmektedir. Zira Tanrı çok küçük canlıların bile yaşamlarını devam ettirecek donanımı kendilerine vermiştir. Bu da Tanrı'nın eksik bir şey yapmadığını göstermektedir. Zira eksik yapan aynı zamanda fazla da yapacaktır.

^[17] Stenger, *God*, 146.

^[18] Charles Darwin, *The Descent of Man, and Selection in Relation to Sex* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1981), 77; Richard Dawkins, *The Selfish Gene* (Oxford ; New York: Oxford University Press, 2006), 140.

2. EVRENİN OLUŞUM SÜRECİ AÇISINDAN

Evrenin oluşum aşaması açısından genel olarak iki yaklaşımın öne çıktığı görülmektedir. Bunlardan biri başlangıçsızlık üzerinedir. Bu da tanrısızlık anlamına gelmektedir. Diğer yaklaşım ise süreç içerisinde yaşanan değişim ve dönüşümdür. Değişim ve dönüşüm de bir yönüyle Tanrı'nın süreci yönetmesi ve yönlendirmesi olarak değerlendirilirken diğer yandan da kendindenlik olarak da değerlendirilmelerin yapıldığı görülmektedir. Evrenin oluşumu din ve modern bilimin önemli tartışma konularından biridir. Dinler, evrenin bir başlangıcının olduğunu ve dolayısıyla bir var edicisinin olduğunu dile getirmektedirler. Modern bilimin savunucularının bir kısmı ise evrenin bir başlangıç noktasının olmadığını ve zaman içerisinde evrilerek bugünkü halini aldığını iddia etmektedirler. Bu durumda başlangıç olmayan bir sistemin doğal olarak sonunun olmaması gerekmektedir. Ancak birçok bilim insanı yaklaşık on sekiz milyar yıl önce büyük bir patlamanın gerçekleştiğini ve yaşam formunun bu patlamanın ardından oluştuğunu dile getirmektedirler. Meselenin odak noktasında varlık kavramının değerlendirme biçimi vardır. Stenger'a göre varlık kavramının anlaşılabilmesi için yapılması gereken şey "hiçlik" kavramının doğru anlaşılmasıdır. Stenger, "varlık" ile "hiçlik" arasında yaşam formunun çok düşük olduğunu göstermek amacıyla şöyle bir örnek vermektedir: Kar tanesini, su buharının atmosferde doğrudan donmasının sonucu ortaya çıkan altı uçlu güzelim buz kristalleri örüntüsü incelendiğinde görülecektir ki, kar tanesinin ömrü çok kısadır. Eriyerek kristalden çok daha küçük bir su damlacığına dönüşmektedir. Bunun böyle olmasının tek nedeni bizim sıcak bir atmosferde yaşıyor olmamızdır. Kar tanesinin simetrisini kırmak için enerji gerekmektedir. Ortamsal sıcaklığın erime noktasının altında olduğu bir çevrede kar taneleri kristalliğini kaybetmeyecek çok daha uzun ömürlü olacaktır. Böyle bir ortamda formlar arası geçiş daha hafif düzeyde ve uzun süreli olacaktır. Dolayısıyla hiçbir şeyden bir şeye geçiş için de bir özneye gerek kalmayacaktır.^[19] Stenger'ın burada yapmaya çalıştığı şey bir bütünün parçası üzerinde farklı bir sonuç çıkarmaya çalışmaktır. Kar tanesinin oluşumunu dikkate almadan sadece onun erimesi üzerinden değerlendirme yapmak gerçeği göz ardı etmektir. Diğer taraftan hiç erimeyen kar kütesinin ne işe yarayacağı konusunda herhangi bir değerlendirme yapmamaktadır. Yani kar tanesi ya kendi doğal sürecince var olup ve yok olacaktır ya da Tanrı'nın varlığı durumunda israf ile tanımlanacaktır.

Varlık kavramının bir örnek üzerinden yapılan analizi doğru sonuca götürmez. Ya da "varlık" ve "hiçlik" arasındaki aralığı daraltarak varlığın değeri aşağı seviyelere çekilemez. Evrenin yapısı dikkatle incelendiğinde çok hassas oranlamaların yapıldığı görülmektedir. Bu hassas oranlar Tanrı karşıtı bilim insanları tarafından da kabul edilmektedir. Modern bilimlerdeki gelişmelerle keşfedilen doğa yasalarındaki binlerce kritik ayara şu beş örneği verilebilir: 1- Evrende canlılığın oluşabil-

^[19] Stenger, *God*, 132.

mesi için proton ve elektronun kütleleri mevcut şekilde olmalıdır. Eğer protonun kütlesinin elektronun kütlesine oranı 1836/1 oranında olmasaydı, canlılığı mümkün kılan uzun moleküller oluşamazdı. 2- Zayıf nükleer kuvvet biraz daha güçlü olsaydı, Big Bang'de çok fazla hidrojen helyuma dönüşürdü. Eğer bu kuvvet biraz daha zayıf olsaydı, yıldızlardaki ağır elementlerin oluşumu olumsuz etkilenecekti ve canlılık oluşamayacaktı. 3- Çekim kuvveti daha şiddetli olsaydı, tüm yıldızlar bu kuvvetin gücüne direnmeden karadeliklere dönüşürdü. Eğer daha zayıf olsaydı, ağır elementleri oluşturacak yıldızlar oluşamayacaktı. Her iki durumda da canlılık mümkün olamazdı. 4- Hayat için gerekli atomlardan en önemli ikisi karbon ve oksijendir. Bu atomlardan karbonun oksijen atomunun enerji seviyesine olan oranı daha yüksek olsaydı canlılık için gerekli oksijen yetersiz olurdu. Eğer mevcut oran daha düşük olsaydı canlılık için gerekli karbon yetersiz olurdu. 5- Zayıf nükleer kuvvet, güçlü nükleer kuvvet, elektromanyetik kuvvet ve yerçekimi kuvvetinin belli hassas ayarlamalar gözetilerek yaratılmaları gerektiği gibi, birbirlerine göre uygun şekilde de yaratılmaları gerekmektedir. Bu hem galaksilerin ve yıldızların hem de tüm canlıların var olabilmesi için gerekli çok hassas bir dengedir. Bu hassas dengeye söyle bir örnek verilebilir: Çekim kuvvetinin elektromanyetik kuvvete oranı değişseydi, yıldızların oluşumundaki olumsuzluklar canlılığın oluşumuna izin vermeyecek seviyede olurdu.^[20]

Diğer taraftan Tanrı düşüncesi hakkında net bir görüşe sahip olmayan Stephen Hawking'e (1942-2018) göre evrenin erken dönemleri için değişik elementler için dile getirilen oranlamalar oldukça hatalıydı. Ancak gelişen teknoloji sayesinde yeni hesaplamalar yapma imkânı doğdu. Yapılan gözlemler ve hesaplamalar daha tutarlı hale geldi. Örneğin evrendeki maddenin $\frac{1}{4}$ ünü helyum oluşturmaktadır. Evrenin ilk döneminde ısı her bölgede aynı derecede idi. Bu durumda çökmenin gerçekleşmemesi için genişlemenin kesin hızı belli olmalıydı. Böylesine hassas ayarlama da ancak Tanrı tarafından yapılabilirdi. Hawking, evrime dayalı evren modelinin gerçekleşebileceğini göstermek için çalışmalar olduğunu ifade etmektedir. Ancak evrenin yarıçapı, saniyenin küçük bir bölümünde milyon kere milyon kere milyon kere milyon kat artmıştır. (1 den sonra 30 tane sıfır) evrendeki düzensizlik balonun üzerindeki kırışıklıkların şişirilmesi sonucu giderilmesi gibi evrende genişletilerek düzeltilmiştir. İlk patlamadan sonra helyum ve lityum gibi elementlerin oluşumu durur. Daha sonra ısı ayarlaması gerçekleşir ve bugünkü fizikî sabiteler oluşmaya başlar^[21]

Kaos düşüncesi şans, tesadüf ve rasgeleliği ifade etmektedir. Böyle bir durumda uzun süreçlerin olması, aşırı ve yetersiz maddenin olması kaçınılmaz olmakla birlikte kendiliğinden oluşum gerçekleşmesinden dolayı israftan söz edilmeyeceği gibi israfçıdan da bahsedilmesi söz konusu olmayacaktır. Kozmos düşüncesi ise bir

^[20] John Leslie, *Universes* (London ; New York: Routledge, 1989), 127.

^[21] Stephen Hawking, *Zamanın Daha Kısa Tarihi*, çev. Selma Ögünç (İstanbul: Doğan Kitap, 2007), 31.

bilinçliliği ve amaçlılığı ifade etmektedir. Dolayısıyla bilincin ve amacın olduğu bir yerde israftan bahsedilmesi paradoksal bir sıkıntı meydana getirmektedir. Heykeltıraşın yapmış olduğu heykelin kullanım malzemelerinin yontulma esnasında ana maddeden ayrılması israf olarak değerlendirilemez. Çünkü o parçaların atılmış haliyle var olması durumunda heykeltıraşın sanatını icra etme imkânı ortadan kalkmış olacaktır. Netice itibarıyla hem evrenin başlangıç aşamasında hem de devamlılığı noktasında bir plan dâhilinde hareket edildiği görülmektedir.

3. EKOSİSTEMDEKİ YERİNDELİK

Doğadaki yapının yerli yerinde oluşunu ifade etmek için ekosistem kavramı kullanılmaktadır. Bu yapı, canlı ya da cansız bir nesnenin kendisi dışındaki organlarla kurmuş olduğu dostane ve düşmanca tüm ilişkiyi kapsamaktadır. Ekosistem görüşüne göre doğada her şey olması gerektiği gibidir. Olumsuzluk gibi görünen bazı durumlar tamamlayıcı ya da dengeleyici olarak vardır. Üreme ve çoğalmanın dengesizliğini ortadan kaldırmak için diğer canlılara av olma ve hastalık ya da ölüm denge unsuru olarak kullanılmaktadır.

Ekoloğlara göre cevaplanması gereken birtakım sorular vardır. Bunlar: Niçin çok sayıda tür vardır? Bu türler var olan kaynakları nasıl bölüşürler? Bir sürünün selameti ve nüfus popülasyonunu etkileyen güç fiziksel mi biyotik etkenler midir? Bir türün çevresiyle başa çıkması için sahip olması gereken fizyolojik şekiller ve davranışlar nasıl şekillenmektedir?^[22] Günümüzde üç türlü ekolojiden bahsedilmektedir. Bunlar: Birey, tür ve komünite ekolojisidir. Birey ekolojisinde türün yaşamış olduğu koşulların onun hayatta kalmasına ne derece etki ettiği araştırılmaktadır. Kış uykusu ve uzun yolculuklar da bu uyum kapsamı içerisindedir. Uzun soluklu bir kış uykusuna yatan ya da uzun bir yolculuğa çıkan bir türün bu zor durumun üstesinden gelmesini sağlayan etmen evrimcilerin iddia ettiği gibi çevresel faktörlerin dönüştürmesi mi yoksa bulunduğu çevreye uygun var edilme mi söz konusudur. Tür ekolojisinde ise dikkate alınan şey neden bazı türler bazı bölgelerde kümelenirken başka bölgelerde hiç görünmemektedir.^[23] Bir tür için en can alıcı nokta içerisinde bulunduğu çevrenin o türün bütün gereksinimlerini karşılayabilmesidir. Buna o türün “niş”i denmektedir. Herhangi bir bölgede yaşayan bir tür için onun nişinin var olduğu, yoksa onun nişinin olmadığı söylenebilir. Yeni Gine ormanlarında ağaçkakan türünün bulunmaması o bölgenin ağaçkakan için uygun olmadığı anlamına gelir. Diğer taraftan benzer türden hayvanların yaşadığı bölgelerde yeterli kaynak yok ise o zaman da rekabet kaçınılmaz hale gelmektedir.^[24]

^[22] Ernst Mayr, *This Is Biology: The Science of the Living World* (Cambridge, Mass: Belknap Press of Harvard Univ. Press, 1998), 209.

^[23] Mayr, *This Is Biology*, 211.

^[24] Mayr, *This Is Biology*, 2012.

Charles Darwin (1809-1882), yayınlamış olduğu “*Türlerin Kökeni*” adlı eserinde evrende ve yaşamda herhangi bir düzen ve uyumun olmadığını iddia etti. Ona göre var olan şey doğum, hayatta kalabilmek için verilen mücadele olduğunu ve sonunda iyi olanın kazandığı, zayıf ve güçsüzlerin kaybederek ölüm yoluyla yok olup gittiklerini ifade etti. Düzen (ekosistem) bir belirleyici gerektirir. Oysaki “doğal seçim” sadece bireyin hayatta kalma azminin bir sonucu ortaya çıkar. Harici bir belirleyici gerektirmez.^[25]

Darwin’ın doğal seçim konusundaki görüşlerini benimseyen Dawkins’de aslo-
lanın nesiller ve cinsiyetler arası mücadele olduğunu dile getirmektedir. Bazı tür-
lerin yavrularının güçsüzlükten dolayı dışlanarak ölüme mahkûm edilmeleri bunun
en belirgin örneğidir.^[26] Gerek Darwin gerekse Dawkins, canlılar dünyasındaki
mücadeleyi önceleyerek onların hayatlarındaki yardımlaşma ve onların yaşadığı
koşulların onlar için uygun oluşlarını dikkate almamaktadırlar.

Stenger, Tanrı evreni insan için yaratmış olsaydı ona yetecek bir şekilde yaratır-
dı düşüncesindedir. Dini verilere göre altı gün bilimsel verilere göre ise dokuz mil-
yar yıl zaman harcamazdı. İnsan için gerekli olmayan kimyasal elementleri de var
etmek için çaba harcamazdı. Aynı şekilde enerji israfı da söz konusudur. Güneşin
yaymış olduğu enerjinin çoğu işe yarmadan uzayda dağılmaktadır.^[27]

Yaşam için gerekli unsurlar vardır. Bu unsurlar su, hava, ısı, ışık ve çevredir. Bu
unsurlar yaşamın önemi oluşum sürecindeki diğer unsurlarla olan iletişimi ve in-
san metabolizması ile ilişki ortaya konduğunda ortamın insan için var edilip edil-
mediği gerçeğine biraz daha yaklaşmış olacaktır. Özellikle Stenger ve Dawkins’in
iddia ettikleri gibi bir rasgelelik mi yoksa bir denk getirme mi var daha iyi anlaşıl-
acaktır. Yaşam için zorunlu olan bazı unsurların değerlendirilmesi faydalı olacaktır.
Bunlar: Su, hava, ısı ve ışık ve çevredir.

3.1.Su

Yeryüzündeki yaşam için en önemli kaynak sudur. Su, çevre koşullarının şekil-
lenmesinde önemli rol oynar. Sıcaklık dengesinin oluşumunda ve sürdürülebilir-
liğinde etkin güç yine sudur.^[28] Suyun yaşam için yararları şu şekilde sıralanabilir:
1.Biyokimyasal tepkimelerde en önemli maddedir. 2.Hücre arası ve içi nakil mad-
desidir. 3.Çözücü maddedir. 4.Soğutucu maddedir.

[25] Charles Darwin, *On the Origin of Species*, (Oxford: Oxford University Press, 2008), 63.

[26] Dawkins, *The Selfish Gene*, 123.

[27] Stenger, *God*, 157.

[28] Dirk Schulze-Makuch - Louis N. Irwin, *Life in the Universe: Expectations and Constraints* (Berlin ; New York: Springer, 2004), 102.

Ekosistemde yağmur ve buharlaşma arasında sıkı bir işbirliği vardır. Yeryüzü sularının %96,5 okyanus ve denizlerde, Geri kalan kısmı tatlı su kaynaklarıdır. Dünya sularının 0,001 oranı su buharı şeklinde atmosfere yükselmekte ve yağmur sirkülasyonunu sağlamaktadır.^[29] Orman bölgelerinde yağmurun çok yağması çöllerde az yağmasının nedeni budur. Bitkilerin ve diğer canlıların varlık sahasına çıkabilmeleri ve yaşamlarını devam ettirebilmeleri suyun varlığına bağlıdır. Suyun farklı şekillere girebilmesi, evrendeki hidrojen ve oksijen ile uyumlu olması yaşam açısından hayati önem arz etmektedir. Su, farklı elementlerle tepkimeye girme özelliğine sahip olmasaydı sadece susuzluğu giderme işlevine sahip olurdu. Bu da aynı zaman da yaşam koşullarının oluşmaması anlamına gelir.^[30]

Yaşam açısından önemi tartışılmaz olan yağmurların bazı bölgelere ihtiyacın altında yağarken bazı bölgelere de ihtiyaçtan fazla yağarak insanların mal ve can kaybı yaşaması Tanrı açısından bir bölge itibariyle ihmal diğer bölge itibariyle de israf olarak değerlendirilmektedir. Ancak suyun döngüsüne bakıldığında bitki örtüsünün ve nem oranının ne derece önemli olduğu görülecektir. Ayrıca son zamanlarda tüketilen aşırı enerjiden dolayı meydana gelen küresel ısınmanın oluşturmuş olduğu şartlar nedeniyle buzullar erimektedir. Diğer taraftan aşırı yerleşim alanı nedeniyle dere yataklarının yok edilmesi ya da daraltılması yanı sıra aşırı sıcakların ardından gelen yağmurların aniden toprağın üst kısmını sıkılaştırarak suyun aşağı inmesini engelleyerek selin oluştuğu bilinmektedir. Selin oluşumu insani faktörleri göz ardı edilerek tanrısal bir kontrolsüzlük olarak değerlendirilmemelidir.

3.2.Hava

Yaşam için su ile beraber hayati öneme sahip olan diğer bir unsur havadır. Havada birçok element ve gazlar bulunmaktadır. Bunlar: Hidrojen, oksijen, karbondioksit, azot, kükürt ve fosfor vs. Özellikle oksijenin havadaki %21 oranı ile önemli bir rol oynamaktadır. Bitkilerin fotosentez sırasında oksijen kullanmaları düşünüldüğünde oksijenin önemi ortaya çıkmaktadır. Diğer taraftan bitkilerin ve ağaçların karbondioksit alıp oksijen solumaları yerkürenin oksijen ihtiyacı ve dengesi açısından önemlidir.^[31] Yağmur ormanlarının bir taraftan yerkürenin oksijen ve karbondioksit dengesine diğer taraftan kullanılabilir suyun gelmesinde nasıl bir denge oluşturduğu görülecektir.

Bu noktadan hareketle şu noktayı dikkatlere sunmakta fayda vardır: Oksijenin oranı sabit iken karbondioksit oranının sabit olmaması çevre döngüsü ile birebir

^[29] İlhami Kızıroğlu, *Genel Biyoloji: Canlılar Bilimi* (Ankara: Okutman Yayıncılık, 2010), 350.

^[30] Eiichiro Ochiai, *Chemicals for Life and Living* (Heidelberg ; New York: Springer, 2011), 3. Susan R. Wolf, *Mea-ning in Life and Why It Matters* (Princeton, N.J: Princeton University Press, 2010), 152.

^[31] Kızıroğlu, *Genel Biyoloji*, 70.

ilintilidir. Aşırı oksijen tüketimi ve karbondioksit salınımı beraberinde kuraklar ve seller getirmektedir. Diğer taraftan hava kirliliğinin tüm canlıları olumsuz etkilediği unutulmamalıdır. İnsan elinin ulaşmadığı noktalarda hava açısından bir problemin olmaması hassas bir ayarın yapıldığını göstermektedir.

3.3 Işık ve Isı

Güneş ışığı ve ısısı tüm canlılar için hayati öneme sahiptir. Onsuz bir hayat düşünülemez. Yeterli güneş ışığı ve ısısı almayan canlılar gelişimlerinin tamamlayamazlar. Mevsimsel ve günlük ışık ve ısı yoğunluk değişimine fotoperiyodizm denilmektedir.^[32] Bitkilerin yetişmiş oldukları coğrafyaların iklim ve gün ışığı ile yakından ilişkisi vardır. Şöyle ki, bazı bitkiler uzun bir gün ışığına ihtiyaç duyarlar bunlara uzun gün bitkileri denilmektedir. Bazıları ise yaklaşık on iki saat gece karanlığına ihtiyaç duyarlar bunlara da kısa gün bitkileri denilmektedir. Bir de nötrali bitkiler vardır ki bunlar gün ışığına karşı nötr bir vaziyettedir.^[33]

Gün ışığı ve ısısı bir taraftan hayat kaynağı iken diğer taraftan ölüm nedeni olabilir. Zira daldaki meyveyi olgunlaştıran güneş yerdeki meyveyi çürütebilir. Katı ve sıvı yakıtların oluşumunda yer altında karanlık ortamlarda olduğu göz önüne alındığında görülecektir ki gün ışığı bazı maddelere varlığı ile bazılarını ise yokluğu ile hayat kaynağı olmaktadır. Dolayısıyla çevre şartları dikkate alınmadan yapılan her türlü faaliyetin neticesiz kalması kaçınılmazdır.

3.4.Ağaçlar ve Bitkiler(Çevre)

Bütün bitkiler kökleri ile topraktan su çeker ve onda var olan mineral tuzlarını emer. Alınan su ve tuz mineralleri iletim kanalları vasıtasıyla bitkinin tüm dokularına ve özellikle de yapraklarına doğru hareket eder. Yaprak, fotosentez için en önemli organdır. Aynı zamanda suyun iletiminde önemli rol oynar. Yaprak bir taraftan enerji üreten maddeyi yapar diğer taraftan fazla suyun terleme yoluyla dışarıya atılmasını sağlar.

Yaprakların üstünün koyu altının açık olması yaprağın içyapısı ile ilgilidir. Yaprığın üst yapısı “kitikula” adı verilen su geçirmez bir madde ile kaplıdır. İç kısmında “mezofil tabakası” denen bir doku vardır ve bu doku iki hücreden oluşur: “Palizat doku” kroplastça zengin hücreler aralarında boşluk bırakmadan yan yana dizilirler. Bu doku fotosentezi gerçekleştirir. “Sünger doku” ise yaprağın hava ile temas kurmasını sağlar. Yaprığın güneş ışığından azami derecede yararlanabilmesi içinde “stoma” denilen boşluklar yerleştirilmiştir.^[34] Bitkilerin hayatı yaprakla baş-

^[32] Kızıroğlu, *Genel Biyoloji*, 354.

^[33] Kızıroğlu, *Genel Biyoloji*, 354.

^[34] Kızıroğlu, *Genel Biyoloji*, 110.

lamaktadır. Yaprığın yapısı ürünün kalitesini belirlemektedir. Zira yaprak bitkiyi hem koruma hem de besleme görevi görmektedir. Su yaprağın içerisinde bulunan damarlar aracılığı ile iç kısımlara iletilir. Burada oluşan su buharı sünger dokunun aracılığı ile boşluklardan dışarıya atılır. Bu olaya buharlaşma denir. Bu buharlaşmanın bitki için önemlidir. Yaprığın içerisindeki su ve mineral tuzlar güneş ışınlarının etkisinden korumak için yaprağın üst kısmının kalın bir tabaka oluşturmaya yardımcı olur. Bu tabaka güneş ışınlarının dengeli olduğu ve su miktarının yeterli olduğu alanlarda ya daha hafif ya da hiç olmaz.^[35]

Bazı istisnalar dışında bütün ağaçların ve bitkilerin kökleri yerin altındadır. Kökler, ağaçların ve bitkilerin toprağa tutunmasını sağlar. Ağaçlar ve bitkiler su ve mineral ihtiyaçlarını kökleri aracı ile giderirler. Her bitki ve ağacın kök yapısı farklılık arz eder. Köklerin ağaçları ve bitkileri ayakta tutma görevinin dışında başka işlevleri de vardır. Bunlar: Besin depolama, bataklık bölgelerde solunum kökü oluşturma. Müsait olunmayan yerlerde tutunma görevi ve parazitlerden korumadır.^[36]

Çevre koşulları canlıların metabolik yapıları ile yakından ilişkilidir. Çöl bitkileri ve canlılarının ihtiyaçları ile kutuplardakilerin ihtiyaçları karşılaştırıldığında çevre ile uyumun ve gerekliliğin olduğu görülmektedir. Örneğin çöl bitkileri ve canlıları suya fazla ihtiyaç duymazlar. Aynı zamanda onların vücutlarında koruyucu bir yağ tabakası da mevcut değildir. Kutup canlılarının ise hayatta kalabilmeleri için besin değeri yüksek yiyecek temin etmesi gerekmektedir. Aynı şekilde hava şartlarından dolayı derilerinin alt kısmında bulunan yağ tabakasının onlar için ne kadar önemli olduğu düşünüldüğünde bir plan dâhilinde var edildikleri görülmektedir.

Ekosistem bütünü oluşturan parçaların bir uyum içerisinde oluşunu ifade etmektedir. Dolayısıyla parçaların bir bütün halinde hareket edebilmeleri için birbirinin ihtiyacını tam zamanında ve kararında karşılaması kaçınılmazdır. Bu durumda bir plan gerektirmektedir. Planda gereksizliğe yer olmaz.

4.BİYOLOJİK DÜNYA ÜZERİNDEN

Canlılar dünyası üreme ve hayatta kalma biçimi ile kendine has kurallara sahiptir. Aralarındaki ilişki birbiriyle bağlantılı uzun bir zincirin halkaları konumdadır. Görünürde birbiriyle bağlantısı olmayan halkaların birbiriyle yakından ilgili olduğu gözlemlenmektedir. Aynı zamanda bu çeşitlilik ve renklilik anlamsızlık olarak da değerlendirilmektedir. Bu noktadan hareketle canlıların oluşumunda etkin olan fotosentez, enerji kaynaklarının döngüsü sonucu oluşan fosil yakıtlar ve bir sıradışı canlı türü olan yarasaların incelenmesinde fayda vardır.

^[35] Kızıroğlu, *Genel Biyoloji*, 110.

^[36] Kızıroğlu, *Genel Biyoloji*, 113.

4.1.Fotosentez

Yeşil bitkilerin ışıkta basit bileşiklerinden karmaşık yapılı organik moleküller yapmasına fotosentez denir.^[37] Tüm bitkilerin başlangıç rengi yeşildir. Yeşil yaprak bol miktarda nişasta barındırmaktadır. Yeşil yapraklar iyod ve potasyum iyolid çözeltilisine konulduğunda farklı renkler ortaya çıkar. Bu bir depolama şeklidir. Bitkilerin biyokimyasal yetenekleri hayvanlardan çok daha fazladır. Hayvanları ihtiyaç duyduğu enerjiye sahip bir yapıdadırlar.^[38]

Dawkins'e göre fotosentez bitkinin kendini inşa etme sürecidir. Dawkins, *Watchower* isimli kitapta bir biyoloğun şu sözlerini alıntılanmaktadır:

“Fotosentez sırasında, yaklaşık olarak yetmiş farklı kimyasal tepkime olur. Bu olay gerçekten mucizevidir.’ Yeşil bitkiler doğanın ‘fabrikaları’ olarak adlandırılırlar; güzel, sessiz, çevreyi kirletmeyen, oksijen üreten, suyu geri dönüştüren ve dünyayı beslerler. Bunların hepsi sadece şans eseri oluşmuş olabilir mi?”^[39]

Dawkins, fotosentez olarak nitelendirilen bu sürecin harika olduğunu kabul etmektedir. Ancak bunu doğal seçilimin bir sonucu olarak görmektedir. Dawkins, *Olasıksızlık Dağına Tırmanmak* isimli eserinde mutasyon kamçısını kullanmaktadır. Bununla alakalı olarak farklı eserlerinde Fred Hoyle (1915-2001)'nin evrendeki tasarıma dikkat çekmek için kullandığı Boeing 747 uçağı örneği üzerinden çocukların bilmedikleri bir şifreyi tesadüfen çözmeleri gibi değerlendirmektedir.^[40] Zaman zaman uçaklarda tadilatların gerçekleşmesinin doğal olduğunu ve bunun da harika olarak değerlendirilemeyeceğini ifade etmektedir.

Dawkins'in bilerek ya da bilmeyerek dikkatten kaçırdığı bir nokta vardır. O da şudur: Uçaklar bakıma alındıklarında birçok parça henüz son kullanım süresi dolmadığı halde riske girilmemek için yenisiyle değiştirilir. Çıkarılan parçalar ya bir daha kullanılmazlar ya daha düşük riskli ve kısa mesafeli uçaklarda kullanılırlar. Bu da aynı zamanda hem zaman hem de kaynak israfı olarak değerlendirilebilir. Diğer taraftan uçaklar kendi kendilerine değişim ve dönüşüm geçiremezler. Bitkiler ise bu işlemi harici bir kuvvet olmaksızın yaparlar. Bu işlem yapılırken de herhangi bir israf söz konusu değildir.

^[37] İsmail Parlatır - Türk Dil Kurumu (ed.), *Türkçe Sözlük* (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu, 1998), 801.

^[38] Kızıroğlu, *Genel Biyoloji*, 130.

^[39] Dawkins, *The God Delusion*, 121.

^[40] Richard Dawkins, *Climbing Mount Improbable* (New York: Norton, 1996), 77.

4.2.Fosil

Uzun yıllar toprak altında başkalaşım yaşayan bitki ve hayvan kalıntılarında fosil denmektedir. Fosil yakıtlar aynı zamanda mineral yakıt olarak da bilinmektedir. Endüstri devrimi öncesi sadece ısınma maksatlı kullanılan fosil yakıtlar(kömür) daha sonraları özellikle doğal gazın keşfiyle çok geniş alanlarda kullanılmaya başlanmıştır.

Fosil atıkların bir kısmı başkalaşım geçirerek enerjiye dönüşürken bir kısmı da doğallığını kaybetmeden asli özelliklerini koruyarak günümüze kadar gelebilmeyi başarmıştır. Özellikle kemik dokularının bozulmadan günümüze kadar gelebilmesi ve onların teknolojinin de yardımıyla yaşadığı çağ hakkında bilgi vermesi bilim tarihi açısından çok büyük bir önem arz etmektedir. Diğer taraftan evrende keşfedilen yeni veriler ile bütünleştirildiğinde yaşamın ortaya çıkışı ve geçirdiği çeşitli evreler hakkında aydınlatıcı veriler sunmaktadır. Aynı şekilde dünyanın dışında yapılan çalışmalar da fosil atıkları üzerinden yürütülmektedir.^[41]

Diğer taraftan fosil yakıtların insanlığın enerji ihtiyacını karşılaması açısından önemi aşikârdır. Fosil yakıtların oluşumun milyonlarca yıl aldığı dikkate alındığında nasıl bir değerlendirmeye tabi tutulacaktır? Fosil yakıtların hangi evrimsel gerekçeden dolayı oluştuğu düşünülebilir. Ömrünü tamamlamış olan bu organizmaların insanlığın çok önemli bir ihtiyacını karşılaması ölmüş bir organizmaya yüklenebilir mi? Toprağın üzerinde ağaç yapraklarının gübre, tavuk kemiklerinin köpek mamasına dönüşebilme, altında ise yakıtla dönüşebilmesi büyük bir döngünün oluşturulduğunu göstermektedir.

Dawkins, fosil kalıntılarının hoş bir tesadüf ya da ikramiye olduğunu düşünmektedir. Fosillerin yaşam serüvenini anlatması bakımından önemini kabul etmekle beraber fosilsiz de evrim teorisinin anlaşılabilirliğini dile getirmektedir. Fosil kalıntıları bir taraftan hafıza görevi görürken diğer yandan evrim teorisini oluşturan süreçleri destekler mahiyette materyaller sunmamaktadır. Bu açıdan fosiller evrimciler için bir taraftan bir dayanak olurken diğer yandan da olmazsa olmaz olmadığı dile getirilmektedir.^[42]

Dawkins'in düşünce sisteminde çok zayıf da olsa olasılıkların önemli bir yeri vardır. Fosil kanıtlarının evrim düşüncelerini istedik düzeyde desteklememesinden dolayı onun tercih etmiş olduğu yöntem "yapboz" dur.^[43] Çünkü yapbozda

^[41] P. Ulmschneider, *Intelligent Life in the Universe: From Common Origins to the Future of Humanity* (New York: Springer-Verlag, 2003), 149.

^[42] Richard Dawkins, *The Ancestor's Tale* (London: Weindenfeld&Nicolson, 2006), 16.

^[43] Dawkins, *The Ancestor's Tale*, 17.

bir düzen olmaz ve öncelik ve sonralık noktasında ilişkilendirilemezler. Bu noktadan hareketle Dawkins, bazı fosil kalıntılarının anlamsız bir şekilde oluşmuş olabileceğini dile getirmektedir.

Fosil kalıntıları uzunca bir süre evrim teorisinin en önemli kanıtı olarak sunuldu. Gelinen noktada hem evrim teorisini destekler mahiyette bir zincirin olmaması hem de birtakım verilerin bu maddenin oluşumunun uzun bir sürede insanlık için faydalı olması onun kendiliğinden oluşamayacağı kanaatini güçlendirmiştir. Hayatın merkezinde önemli bir yeri olan enerjinin insanlık açısından değeri her geçen gün daha fazla kendini hissettirmektedir. Dolayısıyla büyük bir sistem ve gereksinim bir planlayıcıyı gerektirir.

4.3. Sıradışı Bir Örnek: Yarasalar

Canlılar dünyasının yapı itibarıyla en farklı olan türlerinden biri yarasalardır. Diğer canlılarda olan görme yetisine sahip değildirler. Onlar karanlık dehlizlerde yaşar ve geceleyin hareket halinde olurlar. Diğer canlılar gündüz işleyen ekonomide var olmaya çalışırken yarasalar dezavantaj gibi görünen bu durumlarını avantaj çevirerek kendilerine geniş bir hareket alanı sağlamaktadırlar.

Dawkins, yarasaların görme duyusuna sahip olmadan çevrelerine adaptasyonunu ve yaşam aktivitelerini kusursuz yerine getirmelerini evrim ve doğal seleksiyon olarak değerlendirmekte ancak bu sıradışı canlıların gizemlerle dolu olduğunu kabul etmektedir. Dawkins'e göre yarasalar bugünkü savunma ve güvenlik sistemlerinin ilham kaynağını oluşturmaktadır. Gözleri görmeyen insanlarda sezgi gücünün yüksek olduğu bilinmektedir. Bu "yüzsüz görme" olarak tanımlanmaktadır. Gözleri görmeyen insanlar gerek ayaklarının çıkardığı sestense gerekse yüzüne çarpan hava hareketlerinden yollarını bulabilmektedir. Sesin yansıma gücünün tespitinden radar ve telsiz teknolojisi hızlı bir gelişme kaydetmiştir.^[44] Aynı şekilde birlikte yaşamının getirmiş olduğu sorunlardan biri olan parazitlere karşı savunma mekanizması ve çıkarılan üst düzeydeki sese karşı bariyerler oluşturma refleksi de aynı zamanda hayalet uçakların radarlara yakalanmama kabiliyeti kazanmasını sağlamıştır.

Dawkins, Russell'in zebraların üzerindeki çizgilerin gereksiz, tavus kuşunun kuyruğunun okların hedefi olması nedeniyle ölümcül bir durum oluşturduğunu ifade etmektedir. Ancak Dawkins, yarasaların erkeklerin tüylerinin faklı bir dokuda ve renkte oluşunu muhteşem olarak değerlendirmektedir.^[45] Yine aynı şekilde ateşböceklerinin sadece eşi ile irtibat kurabilmek için yeterli miktarda ve sadece eşi tarafından algılanabilen bir elektriğin üretilmesi bir gereksizlik olmanın ötesinde

^[44] Dawkins, *The Blind Watchmaker*, 21.

^[45] Dawkins, *The Blind Watchmaker*, 102.

hayati bir öneme sahiptir. Şimdi bu noktadan hareketle ekolojik yapının tamamı göz önüne alındığında anlamsız ve gereksiz gibi görünen bir canlı türünün bir taraftan nüfus popülasyonunda bir işlev görürken diğer taraftan tüm insanlık için büyük bir ilham kaynağı olmaktadır. Dolayısıyla sistemin bir bütün halinde değerlendirilmesi zorunluluk arz etmektedir.

5.YENİ EVRENLERİN KEŞFEDİLMESİ

Evrenin kapsadığı alan ileri teknolojik imkânlarla rağmen hâlâ tam olarak tespit edilebilmiş değildir. Bu durum teknolojik imkânların yetersizliğinden daha ziyade evrenin büyüklüğünden kaynaklanmaktadır. Evrenin büyüklüğü ve yaşamın sadece Dünyaya has oluşu Tanrı inancına sahip insanlarda bir hayranlık ve minnet duygusu oluştururken inanmayan çevrelerde ise bir yönüyle Tanrının olmayışına diğer yönüyle de –eğer varsa- bu kadar geniş bir evreni yaratarak israf ettiği görünüşünü dile getirilmesine sebep olmuştur. Bu yaklaşımda özellikle evrenin genişliği ve büyüklüğü önemli rol oynamaktadır. Bu düşüncenin temelini ise oraların kullanılamayacak olma düşüncesidir. Tanrı'nın böylesine devâsâ yapıyı yaratarak israf ettiği düşüncesine götüren neden son zamanlara kadar evrenin yapısının bilinenin aksine komplike yapılardan yani galaksilerden oluştuğun gün yüzüne çıkması, bizim içerisinde yaşadığımız galaksinin dışında daha çok ve büyük galaksilerin olduğunun anlaşılmasıdır. Bu da birtakım çevrelerde yeni heyecan ve beklentilere sebebiyet vermiştir.

5.1. Çoklu Evrenler Hipotezi

Teistik düşünce uçsuz bucaksız bir evrenin içerisinde yaşam şartlarının sadece dünyaya has olması nedeniyle dünyanın biricikliğini dile getirmekte ve bu durumun bir tasarlayıcının eseri olduğunu dile getirmektedir.^[46] Bu yaklaşıma karşılık olarak dile getirilen yaklaşım ise çoklu evrenler hipotezidir. Bu hipoteze göre içerisinde bulunduğumuz evrenin dışında birçok evren bulunmaktadır. Çoklu evren algısı Amerikalı gökbilimci Edwin Hubble (1889-1953)'ın bizim galaksimizin evrende tek olmadığını keşfetmesiyle ortaya çıkmıştır.^[47] Bu evrenlerin uzaklığı ışık hızıyla bile net olarak ölçülememektedir. Bu durum Tanrı karşıtları tarafından iki farklı şekilde yorum yapma imkânı sağlamıştır. Birincisi, enflasyoncu kozmoloji düşüncesidir. Bu düşünceye göre evrenimiz bir inflaton alanı tarafından şişirilmektedir.^[48] Bu durum okyanus üzerinde oluşan sabun köpüğü deryasını andırmaktadır. Bu genişlemeye dayalı üretkenlik sınırsız olduğu için dünyaya benzer bir yaşam formuna sahip alan üretebilir. İkincisi ise evrene Tanrı merkezli bakıldığında

^[46] Caner Taslaman, *Evrin Teorisi Felsefe ve Tanrı* (İstanbul: İstanbul Yayınevi, 2015), 505.

^[47] Stephen Hawking, *Zamanın Kısa Tarihi*, çev. Barış Gönülşen (İstanbul: Alfa Bilim, 2017), 61.

^[48] Robin Collins vd. *Allah, Felsefe ve Bilim*, ed. Caner Taslaman - Enis Doko (İstanbul: İstanbul Yayınevi, 2013), 46.

genişliği ışık hızıyla dahi ölçülemeyen bir evrenin yaratılması israftan öte bir şey değildir. Hawking'e göre evrenin genişlemesi ile oluşum sürecinde meydana gelen sıcaklık arasında sıkı bir ilişki vardır. Evrenin genişlemeye devam etmesinin nedeni soğumanın başlayıp ardından meydana gelecek büzüşmenin getireceği çöküşü engellemektir. Görünürde o bölgelerin kullanılmamaları onların gereksiz olduğu anlamına gelmez.^[49]

Robin Collins'e göre bu hipotez farazi bir olasılık üzerine kurgulanmaktadır. Ayrıca itici güç olarak tasarlanan "çoklu evrenler üretici" için bile bir tasarlayıcı güç gerekmektedir. Ekmek üretmek için dahi çok iyi dizayn edilmiş fırınlara ihtiyaç vardır. Çoklu evrenle hipotezi sanılanın aksine yaratılışı ortadan kaldırmak bir yana onu daha da güçlü hale getirir. Çünkü bir fırın yapmak bir tecrübe gerektirirse fırın zinciri oluşturmak çok daha büyük bir tecrübe gerektirir. Dolayısıyla çoklu evrenler hipotezi Tanrı fikrini ortadan kaldırmaz.^[50] Evrenin genişliği üzerinden Tanrı'nın israf ettiğini iddia edenler evrenle Tanrı'nın bağı kopararak sınırsız evrenin oluşum ümidini taşımaktadırlar. Bu durumda onlar açısından bir engel oluşturmaktadır. Zira bu durumda bir gereksizlik ve fazlalık oluşturacağı için bir israf olacaktır. Buradaki en önemli fark birinde bilinçli bir varlığın eylemi söz konusudur. Diğerinde ise tamamen bir bilinmezlik ve öngörülemezlik vardır.

5.2. Yeni Yaşam Merkezli Bir Evrenin Doğma Ümidi ve Ölümsüzlük Arzusu

Dini argümanların yanı sıra bilimsel veriler de göstermektedir ki evren bir sona doğru gitmektedir. Özellikle termodinamiğin ikinci yasasına göre dünyamızda biriken ısı miktarı bir noktadan sonra yaşamı imkânsız hale getirecektir.

Antik Yunan'da Stoacılar maddeyi ikiye ayırarak "şekil" ve "logos" olarak değerlendirmişlerdir. Logos akıl ya da ruh olarak değerlendirilmiştir.^[51] Bu yaklaşım insanlığın yaşamı algılamasında ciddi ayrışımara sebebiyet vermiştir. Bertrand Russell (1878-1970)'a göre maddenin iki boyutun olduğunu düşünmek kaçınılmaz olarak metafiziğe götürmektedir. Ruhun varlığını kabul etmek aynı zamanda ikinci bir hayatın varlığını kabul etmek demektir.^[52] Su, H₂O dan ibarettir oksijen ve hidrojen birbirinden ayrıldıklarında nasıl ki ortada su diye bir şey kalmaz ise ölümden maddenin birbirinden ayrılmasından başka bir şey değildir. Ölüm, metafizik bir bakış açısından kurtarılmalıdır.^[53] Russell'a göre Darwin, evrim teorisini ortaya koyarak çok büyük bir iş başarmıştır. Aynı şekilde evrenin fizikî cephesinde ortaya

^[49] Hawking, *Zamanın Kısa Tarihi*, 155.

^[50] Collins vd., *Allah, Felsefe ve Bilim*, 48.

^[51] Ahmet Cevizci, *Felsefe Tarihi* (İstanbul: Say Yayınları, 2012), 151.

^[52] Bertrand Russell, *What I Believe*. (London: Routledge, 2004), 28.

^[53] Russell, *What I Believe*, 4.

konan determinist anlayışta insanlığı Tanrı inancından ve cehennem korkusundan kurtarmıştır.^[54]

Hawking'e göre güneş günün birinde nükleer yakıtını bitirecektir. Zaman açısından kısa vadede bir sorun görmeyen Hawking, sistemin insan neslinin üreme yoluyla devam etmesi gibi yeni bebek evrenler üreterek varlığını devam ettireceğini dile getirmektedir.^[55] Bu da sistemin kendini yenileyen yeni yaşam alanları oluşturması anlamına gelmektedir. Böyle bir ihtimal gerçekleştiği takdirde yaşam sonsuza değin kendini yenilemeye devam edecek demektir.

Dawkins, döllenme yoluyla insan neslinin sonsuza kadar yaşamaya devam edeceğini ifade etmektedir. Ona göre çocuklar ve torunlar insanın yarınlardır. Bireyler her oyunda karılıp yeniden dağıtılan iskambil kâğıtları gibidir. Bir oyunda kenara çekilen kâğıt başka bir oyunda yeniden ortaya çıkar. İnsan gen ve kromozomları da iskambil oyununun kâğıtları gibidir. Yeni yeniden karılırlar.^[56] Dawkins, genler üzerinden yapmış olduğu bu değerlendirmeyi evrene de uyarlama düşüncesindedir. Bir hurdalığıtaki parçalar rasgele ortalığa saçıldığında anlamlı şekiller meydana gelebilir. Dawkins'e göre bu çok küçük bir ihtimaldir. Ama olasılık dâhilindedir. Buradan hareketle evren yıkıldıktan sonra da bir yaşam merkezi oluşması mümkündür. Bu iddianın gerçekleşmesinin olağanüstü bir şey olacağını ifade eden Dawkins, böyle bir ihtimali matematikçilerin dahi hesaplayamayacağını kabul etmektedir. Bu ihtimalin 53. 644. 737. 765. 488. 792. 839. 237. 440. 000. da 1 olduğunu ve bunun da nasıl okunabileceğini bilemediğini dile getirmektedir. Bir trilyon yıl boyunca kart oyunu oynayan bir oyuncunun bu olasılığı yakalama ihtimalini bir kez gerçekleştirilme umudunun olabileceğini dile getirmektedir.^[57] Sürekli bilim vurgusu yapıp dindarların evrenin yapısında bilim tarafından açıklanamayan noktalar için "boşluk" ifadesini kullanarak dindarların Tanrı inancı konusunda boşluklarla aşk yaşadıklarını^[58] ifade eden Dawkins'in ifade etmekte zorlandığı bir ihtimale sığınması onun açısından tarifi mümkün olmayan bir açmazdır.

Diğer taraftan Paul Davies, evrenin ne kadar uzakta olursa olsun bir sona doğru gidiyor olma düşüncesinin insanı endişelendirdiğini ifade ederek, ebedi bir cennet fikrinin bir durağanlığa ya da bir can sıkıntısına sebebiyet vereceği yönündeki eleştiriye şu şekilde cevap vermektedir:

^[54] Bertrand Russell, *Why I Am Not a Christian: And Other Essays on Religion and Related Subjects* (New York: Cambridge University Press, 2005), 7.

^[55] Stephen Hawking, *Kara Delikler ve Bebek Evrenler* (İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1993), 57.

^[56] Dawkins, *The Selfish Gene*, 35.

^[57] Richard Dawkins - Dave McKean, *The Magic of Reality: How We Know What's Really True* (New York: Free Press, 2011), 25-26.

^[58] Dawkins, *The God Delusion*, 125.

Ölümsüzlük aynı düşünceleri ve deneyimleri tekrar tekrar yaşamakla sınırlıysa, gerçekten anlamsız görünüyor. Ancak, ölümsüzlük ilerlemeyle birleşirse, sürekli bir yenilik durumunda yaşamayı, sürekli yeni ve heyecan verici bir şey öğrenmeyi ya da yapma hayal edilebilir. Burada sorun şudur: Ne için? İnsanlar bir amaçla bir projeye başladıklarında akıllarında belirli bir hedef vardır. Hedefe ulaşılamadığı takdirde proje başarısız olarak değerlendirilmektedir. Tamamlanamayan bir projenin bir amacı olabilir mi? Eğer var oluş bir güzergâha doğru olursa o zaman yaşanan yolculuğun bir amacı olmuş olur. Ulaşacağı noktası olmayan bir davranış anlamsızlıktan öteye gidemez.^[59] Davies'in burada varmak istediği nokta şudur: Amaçsız ve varılacak bir noktası olmayan her davranış anlamsızlığa ve gereksizliğe mahkûmdur. Hiç kimse projesinin yarıda kalmasından hoşlanmaz. Dolayısıyla mutluluğun projenin tamamlanmasıyla mümkün olacağını dile getirmektedir. Bu da ölüm ve kıyamet kopması üzerinden Tanrı'nın acımasızlığı düşüncesinin yersiz olduğu anlamına gelmektedir. Eğer bir son bulma gerçekleşmez ise Tanrı o zaman anlamsız bir iş yapmış olur. O zaman Tanrı'nın yapmış olduğu her şey israf olmuş olur.

SONUÇ

İnsan, fizikî açıdan sınırları belirlenememiş devâsâ bir evrenin içerisinde dar bir alanda yaşamaktadır. Yine sınırları çözülememiş bir biyolojik çeşitliliğin içerisinde. Böylesine devâsâ ve girift sistemlerin Tanrı-evren ilişkisi açısından farklı değerlendirmelerin yapılması anlaşılabilir bir durumdur. Evrenin büyüklüğü ve işleyişi bir yandan hayranlık uyandırırken diğer yandan anlamsız ve israf olarak değerlendirilmektedir.

Evrenin yapısının büyüklüğü ve çoğunluğunun insanlık tarafından kullanılmayacak olması israf olarak değerlendirilmektedir. Ancak evrenin sınırlarını çözmek için yapılan çalışmalar devam etmektedir. Süreç içerisinde anlamsız gelen bir takım eylemler ve yapılanmalar süreç bittikten sonra ve ne işlev gördüğü anlaşıldığında ne kadar gerekli olduğu anlaşılmaktadır. Eğer petrol ve doğalgaz, kullanım alanı ve amacı bilinmeden keşfedilmiş olsaydı onların ne kadar gerekli ve önemli olduğu anlaşılamayacak ve israf olarak değerlendirilecekti. Aynı şekilde diğer gezegenlerde muhtemel maden rezervlerinin de ileride nasıl bir şekilde kullanılacağı bilinmemektedir. Getirme ve kullanım imkânı olur ise ve de Dünyada bulunan madenlerden farklı bir özelliği ortaya çıkarsa o zaman bugünden yapılan israf nitelendirmesi de anlamsız olacaktır.

Ayrıca bir yapının doğrudan faydası olmayan unsurlarının varlığı sistem açısından anlamsız ve gereksiz olduğu anlamına gelmez. Dolayısıyla teknik bilgi ge-

^[59] Paul Davies, *Son Üç Dakika: Evrenin Nihai Kaderi Hakkında Tahminler*, çev. Sinem Gül (İstanbul: Varlık, 1999), 157.

rektiren bir konuda yeterli bilgiye sahip olunmadan yapılan değerlendirmelerde isabetli değildir. Özellikle karanlık enerji örneği üzerinden bir değerlendirme yapılacak olursa sırrı henüz çözülememiş bir unsurun çokluğu üzerinden yapılan değerlendirme gerçeği yansıtmaktan uzaktır. Davies ve Hawking gibi isimler evrenin devamlılığı açısından genişlemenin zorunluluğuna dikkat çekmektedirler. Bu durumun sistemin devamlılığı açısından hayati öneme sahip olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca evrenin başlangıç safhasında gerçekleşen ince ayarlamalar da göstermektedir ki evrenin başlangıcı ve devamlılığı hassas ayarlamalar üzerine devam etmektedir. Bir unsurun doğrudan fayda sağlamaması onun sistem açısından faydasız ve gereksiz olduğu anlamına gelmez. Bu noktadan hareketle Dünyadaki yaşam evrenin devamlılığına bağlı ise evrenin devamlılığı da onun genişlemesine bağlı ise o zaman evrenin genişlemesi insan yaşamı açısından hayati öneme sahiptir. Bu da israf olarak değerlendirilemez.

Yaşam, beslenme ve korunma ekseninde gerçekleşen bir süreçtir. Bir tarafta fosil kalıntıları hiçbir şeyin israf edilmediğini gösterirken diğer yanda yaşam koşulları ve canlılar arasında yaşamın ortaya çıkması ve devamlılığı açısından sıkı bir ilişkinin olduğu gözlemlenmektedir. Darwin ve Hawkins'in türlerin var olma mücadelesi diye nitelendirdikleri şey sistemin kendini kontrol etmesinden başka bir şey değildir. Ayrıca bir tavşan ya da bir tavus kuşunun kuyruğunun bir işe yaramadığı ya da avcılara hedef olması üzerinden Tanrı'nın israf ettiğini ileri sürmek zorlama bir yorum olacaktır. Çünkü hayvanların sahip oldukları özelliklerin gerekçelerinin bilinmemesi onların anlamsız olduğu ya da avcılarının kurbanı olmalarına yardımcı oldukları iddiası doğru değildir. Darwin'in türlerin mücadelesinde sadece av tarafından bakılmanın doğru olmadığını aynı zamanda avcının da hayatını devam ettirmek için beslenmeye ihtiyacının olduğu unutulmamalıdır. Ayrıca yarasalar örneğinde olduğu gibi, yarasalar insan yaşamına doğrudan faydası olan bir tür değildir. Onlar bir yönüyle ekosistemin içerisinde önemli bir görev yürütmekte diğer yönüyle de insanlığın özellikle savunma ve güvenlik alanında gelmiş olduğu noktada onların ilham kaynağı oldukları bilinmektedir.

Bilinmelidir ki israf konusunda farklı bakış açılarının oluşması kaçınılmazdır. Eksik bilgiden kaynaklanan ve bir bütün içerisinde anlam ifade eden herhangi bir parça üzerinden yapılan değerlendirmelerde gerçeği yansıtmamaktadır. Yapılması gereken şey nihai bilgiye ulaşmadan herhangi bir değerlendirmenin yapılmamasıdır. Dünya tarihi bir buluş ve keşifle o güne kadar var olan anlayışların top yekûn değişikliğe uğradığına tanıklık etmiştir.

Nihai olarak Tanrı'nın israfı olarak değerlendirilen hususlar ya eksik bilgiden ya da anlaşılmasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle Tanrı'nın yarattıkları eksik bilgiyle değerlendirilerek onların israf olarak değerlendirilmesi doğru olmayacaktır.

KAYNAKÇA

- Aristoteles. *Fizik*. çev. Babür Saffet. Ankara: YKY Yayınları, 5. Basım, 2014.
- Cevizci, Ahmet. *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Say Yayınları, 2012.
- Clark, Stuart. *Towards the Edge of the Universe*. New York: John Wiley&Sons, trsz.
- Collins, Robin vd. *Allah, Felsefe ve Bilim*. ed. Caner Taslaman - Enis Doko. İstanbul: İstanbul Yayınevi, 2013.
- Darwin, Charles. *On the Origin of Species*. Oxford: Oxford University Press, 2008.
- Darwin, Charles. *The Descent of Man, and Selection in Relation to Sex*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1981.
- Davies, Paul. *Son Üç Dakika: Evrenin Nihai Kaderi Hakkında Tahminler*. çev. Sinem Gül. İstanbul: Varlık, 1999.
- Davies, Paul. *Tanrı ve Yeni Fizik*. İstanbul: Alfa Bilim, 2014.
- Dawkins, Richard. *Climbing Mount Improbable*. New York: Norton, 1st American ed., 1996.
- Dawkins, Richard. *The Ancestor's Tale*. London: Weidenfeld&Nicolson, 2006.
- Dawkins, Richard. *The Blind Watchmaker: Why the Evidence of Evolution Reveals a Universe Without Design*. New York: Norton, 1996.
- Dawkins, Richard. *The God Delusion*. London: Bantam Press, 2006.
- Dawkins, Richard. *The Selfish Gene*. Oxford ; New York: Oxford University Press, 30th anniversary ed., 2006.
- Dawkins, Richard - McKean, Dave. *The Magic of Reality: How We Know What's Really True*. New York: Free Press, 2011.
- Gasperini, Maurizio. *The Universe Before the Big Bang: Cosmology and String Theory*. Berlin: Springer, 2008.
- Hawking, Stephen. *Kara Delikler ve Bebek Evrenler*. İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1993.
- Hawking, Stephen. *Zamanın Daha Kısa Tarihi*. çev. Selma Ögünç. İstanbul: Doğan Kitap, 2007.
- Hawking, Stephen. *Zamanın Kısa Tarihi*. çev. Barış Gönülşen. İstanbul: Alfa Bilim, 2017.
- Hume, David. *Din Üstüne*. çev. Mete Tunçay. İstanbul: İmge Yayınları, 1995.
- Kirkland, Kyle. *Particles and the Universe*. New York NY: Facts On File, Inc, 2007.
- Kızıroğlu, İlhami. *Genel Biyoloji: Canlılar Bilimi*. Ankara: Okutman Yayıncılık, 2010.
- Leslie, John. *Universes*. London ; New York: Routledge, 1989.
- Mayr, Ernst. *This Is Biology: The Science of the Living World*. Cambridge, Mass: Belknap Press of Harvard Univ. Press, 6. pr., 1998.
- Meadows, A. J. *The Future of the Universe*. London: Springer, 2007.
- Ochiai, Ei-ichiro. *Chemicals for Life and Living*. Heidelberg ; New York: Springer, 2011.
- Parlatır, İsmail - Türk Dil Kurumu (ed.). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu, 9. baskı, 1998.
- Rich, R.M. *The Metal-Rich Universe*. ed. Garik Israelian - G. Meynet. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
- Russell, Bertrand. *What I Believe*. London: Routledge, 2004. <http://public.ebookcentral.proquest.com/choice/publicfullrecord.aspx?p=182687>
- Russell, Bertrand. *Why I Am Not a Christian: And Other Essays on Religion and Related Subjects*. New York: Cambridge University Press, 2005.
- Santos, N.C. *The Metal-Rich Universe*. ed. Garik Israelian - G. Meynet. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
- Schulze-Makuch, Dirk - Irwin, Louis N. *Life in the Universe: Expectations and Constraints*. Berlin ; New York: Springer, 2004.
- Stenger, Victor J. *God: The Failed Hypothesis: How Science Shows That God Does Not Exist*. Amherst, N.Y: Prometheus Books, 2007.
- Taslaman, Caner. *Evrin Teorisi Felsefe ve Tanrı*. İstanbul: İstanbul Yayınevi, 15. Basım, 2015.
- Ulmschneider, P. *Intelligent Life in the Universe: From Common Origins to the Future of Humanity*. New York: Springer-Verlag, 2003.
- Uslu, Ferit. *Tanrı ve Fizik: Büyük Patlama ve Öncesi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2. baskı, 2010.
- Wolf, Susan R. *Meaning in Life and Why It Matters*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 2010.